

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทุกประเทศต่างเล็งเห็นความสำคัญกับการเรียนรู้ของประชาชน และนำไปใช้เป็นกลไกในการพัฒนาประเทศ โดยประเทศที่พัฒนาแล้วพยายามที่จะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ให้เกิดกับประชาชนในชาติ และเสริมสร้างศักยภาพของประเทศ ให้มีอำนาจทางความรู้ เร่งพัฒนาและส่งเสริมประชาชนให้เข้าถึงเศรษฐกิจของสังคมโลกที่เป็นเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) เพื่อนำประเทศให้สามารถอยู่รอดได้ หรือคงความได้เปรียบในการแข่งขันทุกมิติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543: 2, 32-33) ซึ่งธนาคารโลก (World Bank) ได้ศึกษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระหว่างปี พ.ศ. 2535-2545 ประเทศที่มีรายได้ปานกลาง 20 ประเทศ พบว่าการลงทุนในทุนมนุษย์สามารถช่วยยกระดับการผลิตของทุนกายภาพให้สูงขึ้น และสามารถเพิ่มรายได้ต่อหัวให้ประชากรได้ในอัตราร้อยละ 1.7-1.8 ต่อปี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543: 2, 32-33)

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประชาคมโลก ที่พยายามเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในชาติ โดยการปฏิรูปการศึกษาเพื่อที่จะเพิ่มความสามารถและศักยภาพในการแข่งขันกับนานาประเทศ จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษา โดยการจัดการศึกษาให้ยึดหลักเป็นการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับประชาชนอันเป็นรากฐานสำคัญให้คนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาและฝึกอบรม ที่สอดคล้องกับวิวัฒนาการของสังคมเศรษฐกิจใหม่ ที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 179) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังกล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาจะต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (มาตรา 10) นำไปสู่การประกาศนโยบายการปฏิรูปการศึกษาใน พ.ศ. 2543 และมีการปรับนโยบายอีกหลายครั้งในรอบสิบกว่าปีที่ผ่านมา นอกจากนี้เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติตามกฎหมายและนโยบายทางการศึกษาดังกล่าว จึงมีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันด้วยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของประชาชน มีการระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาการศึกษาจำนวนมาก เมื่อพิจารณาการจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษา พบว่าสูงกว่างบประมาณด้านอื่นๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2552 งบประมาณด้านการศึกษา ได้รับเป็นเงินจำนวน 332,298

ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 18.11 ของงบประมาณรายจ่ายของประเทศ (พระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 (2552: 24)

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะใช้งบประมาณลงทุน เพื่อจัดการศึกษาในอัตราที่สูงอย่างต่อเนื่องเป็นอันดับสองของประเทศในภูมิภาคเอเชีย แต่จากรายงานการวิจัยเรื่อง จากวิกฤติสู่โอกาสสิ่งที่ยังท้าทายการปฏิรูปการศึกษาของไทยยังไม่น่าพอใจ กล่าวคือ ประชากรไทยเกือบร้อยละ 80 ที่อยู่ในชนบทยังมีการศึกษาน้อย และประชากรอายุ 15 ปี ขึ้นไป เกือบร้อยละ 70 มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า คุณภาพการศึกษาโดยพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่น่าพอใจ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยไม่ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าสำหรับงบประมาณที่เสียไป จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงระบบการศึกษาของไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2546: 4-5) สอดคล้องกับรายงานการวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์กับศักยภาพการแข่งขันของประเทศของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2550: 7, 79) พบว่า ประชากรอายุ 15 ปี ขึ้นไป ได้รับการศึกษาในโรงเรียนโดยเฉลี่ยเพียง 7.8 ปี เท่านั้น และด้านความสามารถในการแข่งขัน ยังด้อยกว่านานาประเทศ ซึ่งผลการศึกษาของ International Institute for Management Development (IMD) เมื่อปี พ.ศ. 2550 ซึ่งให้เห็นว่าระบบการศึกษาไทย ยังไม่สามารถตอบสนองความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ ขณะที่ระบบการศึกษาของประเทศสิงคโปร์และสาธารณรัฐไต้หวันสามารถตอบสนองความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี และประชากรไทยยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจน้อยกว่าประเทศสิงคโปร์ สาธารณรัฐไต้หวัน ฮองกง เกาหลี ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย นอกจากนี้จากรายงานการติดตามและประเมินผลด้านโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา โดยภาพรวมของปี พ.ศ. 2551 ยังพบอีกว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถด้านวิชาการ ทักษะการคิด ทักษะการค้นคว้าต่ำกว่าเกณฑ์ (ร้อยละ 50) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบคุณภาพการจัดการศึกษาของไทยกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเดียวกัน ก็พบว่าคุณภาพการศึกษาของไทยถูกจัดอยู่ในอันดับท้ายๆ ของภูมิภาค

หากจะกล่าวถึงปัญหา เรื่องประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาของไทย พอจะประมวลได้ 3 ด้านใหญ่ๆ คือ 1) ด้านการบริหารและการจัดการศึกษา พบว่า การบริหารและจัดการศึกษาที่ผ่านมา ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาของประชากรวัยแรงงานอายุ 13 ปี ขึ้นไป มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษาถึงร้อยละ 68 จากทั้งหมด 48 ล้านคน วัยเรียนอายุ 13-24 ปี ยังอยู่นอกระบบการศึกษาถึง 7.1 ล้านคน เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส อายุ 6-17 ปี ส่วนใหญ่ยังพลาดโอกาสเข้ารับการศึกษา ด้านอัตราการออกกลางคันของนักเรียนมีจำนวนสูง อัตราการเรียนต่อระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังอยู่ในระดับต่ำ รวมไปถึงการจัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย และเด็กที่พลาดโอกาสทางการศึกษายังมีความต้องการในการศึกษาต่อระดับการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2549: 19) 2) ด้านรูปแบบการจัดการศึกษา ตามมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดรูปแบบการจัดการศึกษาไว้ สามรูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้เป็นไปใน แนวทางของการศึกษาตลอดชีวิต แต่การจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบนี้ ยังไม่เกิดการผสมผสาน และ ไม่ยืดหยุ่นต่อสภาพปัญหาของผู้เรียน จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อตัวผู้เรียนที่ไม่สามารถเรียนจนจบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือทำให้ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน กล่าวคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน มีปัญหาด้านความครอบคลุมของการบริการและความเสมอภาคทางการศึกษา ได้แก่ เด็กปฐมวัย ยังขาดการเตรียมความพร้อม เด็กกลุ่มด้อยโอกาสยังไม่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ความ ไม่เสมอภาคในการเข้าถึงบริการทางการศึกษาที่สูงกว่าระดับประถมศึกษา และผู้เข้าเรียนในระดับ อุดมศึกษาส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวฐานะดี ส่วนปัญหาด้านคุณภาพการจัดการศึกษา ได้แก่ กระบวนการเรียนการสอน การวัดผลและการคัดเลือกเข้าศึกษาต่อยังไม่เอื้อให้เด็กได้พัฒนาเต็มตาม ศักยภาพ เป็นต้น การศึกษานอกกระบบโรงเรียน พบว่ายังมีปัญหาหลายประการ อาทิ ด้านการวางแผน การดำเนินงานที่ส่วนใหญ่ถูกกำหนดจากส่วนกลาง จึงขาดการมีส่วนร่วมจากระดับพื้นที่และชุมชน ปัญหาด้านบุคลากรที่มีจำกัดทำให้การปฏิบัติงานขาดคุณภาพและมาตรฐาน ปัญหาการเรียนการสอน ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลาง ปัญหาเรื่องกลุ่มเป้าหมายที่ยังไม่ชัดเจน การจัดกิจกรรม ยังไม่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และจัดบริการยังไม่ทั่วถึง ไม่มีคุณภาพ รวมไปถึงปัญหาเกี่ยวกับ สื่อการเรียนการสอนที่ไม่เพียงพอ ปัญหาด้านมาตรฐานและคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษานอกกระบบ ส่วนใหญ่ยังไม่เป็นสากล ขาดการยอมรับ ด้านการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่ายังไม่มีกำหนดแนวทาง การจัดการศึกษาที่ชัดเจน เมื่อเทียบกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกกระบบ ปัญหาที่เกิดจาก ความแตกต่างด้านทักษะความสามารถของแต่ละบุคคล เป็นต้น (สุมาลี สังข์ศรี. 2544: 108-122) และ 3) ด้านตัวผู้เรียนที่กำลังเรียนอยู่ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประสบกับปัญหาและข้อจำกัดหลาย ประการทำให้ไม่สามารถเรียนจนจบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นเหตุให้ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน อาทิ การที่นักเรียนติด O, ร, มส, มผ หรือผู้ที่มีปัญหาด้านความประพฤติ ปัญหาเรื่องยาเสพติด การตั้งครรภ์ในวัยเรียน หรือเป็นนักเรียนที่ยากจน ต้องช่วยพ่อแม่ทำงานทำให้ไม่สามารถมาเข้าเรียนใน ระบบตามปกติได้ ขณะเดียวกันยังมีนักเรียนบางกลุ่มที่ปฏิเสธระบบโรงเรียน ไม่สะดวกกับการเข้าเรียน เป็นเวลา และไม่ชอบกฎเกณฑ์ของโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2550ก: 32-41)

จากปัญหาเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาดังกล่าวข้างต้น หากพิจารณาถึง ผลที่เกิดขึ้นในเชิงระบบจะเห็นว่าทุกปัญหามีผลกระทบต่อคุณภาพผลผลิตของระบบการจัดการศึกษา คือตัวผู้เรียน หากระบบการศึกษาไม่สามารถผลิตผู้เรียนที่มีคุณภาพ หรือผู้เรียนไม่สามารถสำเร็จ

การศึกษาได้ตามหลักสูตร ก็นับว่าเป็นความสูญเสียเปล่าทางการศึกษาที่จะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งจากข้อมูลต่างๆ นอกจากปัญหาด้านคุณภาพของผู้เรียนแล้ว ปัญหาการออกกลางคันนับเป็นปัญหารุนแรง ปัญหาหนึ่ง ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโดยรวมของประเทศ ซึ่ง กษมา วรวรณ ญ อยุธยา (2550: 32) กล่าวว่า การออกกลางคันเป็นการที่นักเรียนออกจากระบบโรงเรียนก่อนจบหลักสูตร การศึกษาที่กำหนดไว้ สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนโดย สมบูรณ์ คือ นักเรียนที่โรงเรียนจำหน่ายออกจากทะเบียนนักเรียน โดยไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ไม่รวมถึงการจำหน่ายออกจากทะเบียนนักเรียนเหตุเพราะการย้ายโรงเรียน 2) นักเรียนกลุ่มที่ออกจาก โรงเรียนโดยไม่สมบูรณ์ คือ ยังไม่จำหน่ายออกจากทะเบียนนักเรียน พิจารณาเฉพาะที่นักเรียนต้อง ออกจากสถานศึกษา ในขณะที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ หรือมีแนวโน้ม มีโอกาสเสี่ยงและ รวมถึงนักเรียนติด 0, ร, มส, มผ ทำให้นักเรียนออกจากโรงเรียนก่อนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 มีตัวบ่งชี้จากการขาดเรียนตามระยะเวลาเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) เริ่มหยุดเรียนโดยไม่มีสาเหตุจาก 1-2 วัน ของสัปดาห์ ติดต่อกันไม่เกิน 10 วัน 2) หยุดเรียนต่อเนื่องมากกว่า 10 วัน ของแต่ละเดือน ติดต่อกันไม่เกิน 3 เดือน 3) หยุดเรียนมากกว่า 3 เดือน ขึ้นไป วัดโดยการตรวจสอบพฤติกรรมขาดเรียน ของนักเรียน ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550ก: 49) กำหนดไว้ว่านักเรียน ที่ออกกลางคัน เป็นนักเรียนที่มีแนวโน้มว่าจะออกจากสถานศึกษา หรือเด็กในวัยการศึกษาภาคบังคับ ที่เคยเข้าเรียนในสถานศึกษาก่อนเรียนจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี หรือนักเรียนที่ออกจากระบบ โรงเรียนระหว่างปี โดยไม่สามารถกลับเข้ามาเรียน มีสาเหตุมาจากครอบครัวมีฐานะยากจนต้องออกไป ประกอบอาชีพ อพยพตามผู้ปกครอง ครอบครัวแตกแยก มีครอบครัวในวัยเรียนหรือถูกล่วงละเมิดทางเพศ ไม่ชอบกฎ ระเบียบของโรงเรียน มีเจตคติไม่ดีต่อครู และนักเรียนที่มีบ้านห่างไกลโรงเรียน มีปัญหา การปรับตัว ถูกจับเพราะต้องคดีความหรือถูกควบคุมตัวในสถานพินิจ ถูกคุมประพฤติหรือพักรักษาตัว จากการติดยาเสพติด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เปิดเผยผลการสำรวจข้อมูลนักเรียนออก กลางคัน ปีการศึกษา 2551 ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ในสถานศึกษาสังกัด 178 เขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ พบว่า มีนักเรียนออกกลางคันทั้งสิ้น 119,404 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 1.49 จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 8,025,702 คน จำแนกตามสาเหตุ ดังนี้ 1) ฐานะยากจน จำนวน 44,904 คน 2) มีปัญหาครอบครัว จำนวน 13,674 คน 3) อพยพตามผู้ปกครอง 16,481 คน 4) มีปัญหา ในการปรับตัว 7,124 คน 5) หาเลี้ยงครอบครัว 5,017 คน 6) สมรส 5,277 คน 7) เจ็บป่วยหรือเกิด อุบัติเหตุ 938 คน 8) ต้องคดีหรือถูกจับ 243 คน และ 9) กรณีอื่นๆ 25,746 คน ทั้งนี้เมื่อจำแนกตาม ระดับชั้น พบว่า อนุบาล 1 ออกกลางคัน จำนวน 4,968 คน อนุบาล 2 จำนวน 5,041 คน ประถมศึกษา ปีที่ 1 จำนวน 6,532 คน ประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 5,378 คน ประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 5,619 คน

ประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 5,809 คน ประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 6,800 คน ประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 7,391 คน มัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 14,519 คน มัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 18,538 คน มัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 20,090 คน มัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 8,463 คน มัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 6,118 คน และ มัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4,165 คน เมื่อพิจารณาเป็นระดับช่วงชั้น โดยเรียงลำดับจำนวนนักเรียนที่ออกกลางคันจากมากไปหาน้อย พบว่า ช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาตอนต้น) มีนักเรียนออกกลางคันมากที่สุดจำนวน 53,147 คน คิดเป็นร้อยละ 44.51 รองลงมา ได้แก่ ช่วงชั้นที่ 2 (ประถมศึกษาปีที่ 4-6) จำนวน 20,000 คน คิดเป็นร้อยละ 16.75 ช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาตอนปลาย) จำนวน 18,746 คน คิดเป็นร้อยละ 15.70 ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1-3) จำนวน 17,529 คน คิดเป็นร้อยละ 14.08 และระดับอนุบาล 9,982 คน คิดเป็นร้อยละ 0.96 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2552: 6-26)

จากข้อมูลการออกกลางคันของนักเรียน ที่พบว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีร้อยละของการออกกลางคันมากกว่าระดับชั้นอื่น โดยปีการศึกษา 2551 ที่มีนักเรียนในระดับนี้ทั้งหมด จำนวน 2,175,040 คน มีนักเรียนออกกลางคันด้วยสาเหตุต่างๆ รวมทั้งสิ้น 53,147 คน คิดเป็นร้อยละ 2.44 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน บ้านกาญจนาภิเษก ปี พ.ศ. 2552 พบว่ามีเด็กและเยาวชน ที่เข้าสู่สถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ ประมาณ 46,371 คน ส่วนใหญ่เป็นเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 18,405 คน หรือร้อยละ 39.69 เพราะที่ผ่านมาโรงเรียนส่วนใหญ่จะแก้ปัญหาผู้เรียนที่ทำผิด โดยการผลักออกจากโรงเรียน และไม่รับผิดชอบผู้เรียนหลังจากที่ออกจากโรงเรียน หรือพบกลุ่มเด็กที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันแล้ว ไม่ได้มีแนวดำเนินการส่งต่อเด็กกลุ่มนี้ไปในทิศทางใด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2552: 6-26)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนและได้พยายามหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งถือเป็นการศึกษาภาคบังคับที่ประชากรวัยเรียนทุกคนจะต้องสำเร็จการศึกษาในระดับนี้ จึงกำหนดเป้าหมายไว้ว่าจะต้องจัดการศึกษาให้ทั่วถึงให้แก่เด็กที่ยังตกหล่นจากการศึกษาภาคบังคับ ให้ได้เข้าเรียนทั้งหมด 100 เปอร์เซ็นต์ และได้กำหนดเป็นจุดเน้นสำคัญของกลยุทธ์ด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของประชากรวัยเรียน โดยปีงบประมาณ 2552 ทุกสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องเพิ่มอัตราการเข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับและอัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มัธยมศึกษาปีที่ 4 ลดอัตราการตกหล่น และการออกกลางคัน จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะปัจจุบัน เป้าหมายการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาเพื่อใช้แก้ปัญหาและส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ให้ความช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยงให้ได้เรียนจบการศึกษาภาคบังคับ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเป้าหมาย

ที่ทุกสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ต้องเร่งนำเด็กที่ตกหล่น และออกกลางคันกลับเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของนักเรียนที่ออกกลางคัน ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทุกแห่ง ที่จะต้องดำเนินการให้สำเร็จ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2550ก: 35-42)

การแก้ไขปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน จะถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งคงไม่ได้ เพราะเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการออกกลางคันจะพบว่าการออกกลางคันมีสาเหตุหลายประการ ดังผลการวิจัยของ ประวัติรุ่งเรือง (Prawatrungruang. 2002: 46) ที่ได้ศึกษาความเข้าใจการออกกลางคันในโรงเรียนเอกชนในประเทศไทย พบว่า สาเหตุการออกกลางคันตามการรับรู้ของผู้ปกครอง ครูและทีมงานของโรงเรียน มีอัตราการออกกลางคันสูงในทุกประเภท ส่วนปัจจัยเสริมการออกกลางคันจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ภูมิหลังครอบครัว ลักษณะส่วนตัวของนักเรียน ปัจจัยภายในโรงเรียน และมีประวัติการซ้ำชั้น มีโอกาสที่จะทำให้ นักเรียนออกกลางคันสูง อีกทั้งเพื่อนและการถูกกีดกันรังแก ก็มีอิทธิพลสำคัญต่อการนำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงต่อการออกกลางคันด้วย

แม้ว่าการจัดการศึกษาในระบบประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาให้กับประชากรวัยเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนในโรงเรียนส่วนใหญ่ ไม่ได้จัดการมาตรการรองรับหลังจากที่นักเรียนออกจากระบบโรงเรียน หรือมีภาวะเสี่ยงออกกลางคัน ส่งผลให้นักเรียนออกกลางคันจำนวนมากใช้ชีวิตอย่างไม่มีเป้าหมาย มีแนวโน้มว่ากระทำความผิดต่างๆ มากขึ้น และนักเรียนกลุ่มนี้ก็ไม่ได้เป็นกลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบ ตามที่หลักสูตรสถานศึกษานอกระบบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้เรียนอยู่ในระบบโรงเรียน (สถาบันการศึกษาทางไกล. 2553: 3) จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นนั้น จำเป็นต้องหารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่ออกกลางคัน ให้กลับมาเรียนในระบบจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน แนวทางหนึ่งที่จะสามารถแก้ไขปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนได้ คือ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งแนวการปฏิรูปการศึกษาโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 ก็ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่ผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต นอกจากนั้นยังได้กำหนดสาระของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่า เป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามศักยภาพ เป็นการจัดการศึกษาที่สามารถก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย ส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้มีแหล่งการเรียนรู้เพียงพอ มีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 5-10) โดยเฉพาะกลุ่มเด็กวัยเรียน

ในระบบนี้อยู่ในความรับผิดชอบของสถานศึกษา ที่ต้องกำหนดรูปแบบหรือยุทธศาสตร์การดำเนินงาน จัดการศึกษาให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ทั้งสาม รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อตอบสนองปัญหา ของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งยังสนับสนุนให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดการศึกษาในรูปแบบที่ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียนทุกคน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 55)

จากที่กล่าวมานี้ ปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนระดับการศึกษาภาคบังคับที่มีแนวโน้ม สูงขึ้น เป็นปัญหาที่เกิดทั้งจากตัวนักเรียน ครอบครัว โรงเรียน ครู รวมไปถึงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ปัญหาที่สำคัญคือการออกกลางคันในอัตราที่ค่อนข้างสูงนี้ สะท้อนสภาพปัญหา โดยรวมของประเทศ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต (ดาว มงคลสมัย. 2543: 1-2) หากได้มีการวิจัย การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน เพื่อที่จะนำไปใช้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มที่ออก จากโรงเรียนโดยไม่สมบูรณ์ คือ ยังไม่จำหน่ายออกจากทะเบียนโรงเรียน โดยเฉพาะกรณีที่นักเรียน ต้องออกจากสถานศึกษาในขณะที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ หรือมีแนวโน้มหรือมีโอกาสเสี่ยง และรวมถึงนักเรียนติด 0, ร, มส, มผ ที่ออกจากโรงเรียนก่อนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้านตัวบ่งชี้จากการขาดเรียนที่แสดงถึงโอกาสเสี่ยงทำให้นักเรียนออกกลางคัน วัดโดยการตรวจสอบ พฤติกรรมการขาดเรียนของนักเรียน ตามระยะเวลา 3 ระดับ ได้แก่ 1) เริ่มหยุดเรียนโดยไม่มีสาเหตุจาก 1-2 วัน ของสัปดาห์ติดต่อกันไม่เกิน 10 วัน 2) หยุดเรียนต่อเนื่องมากกว่า 10 วัน ของแต่ละเดือน ติดต่อกันไม่เกิน 3 เดือน 3) หยุดเรียนมากกว่า 3 เดือน ขึ้นไป ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา ตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้แก้ปัญหาที่ ทั้งสามารถลดผลกระทบต่างๆ ที่อาจตามมาในอนาคตเพราะ นักเรียนที่ออกกลางคัน จะได้รับการช่วยเหลือให้ได้รับการศึกษาต่อจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ดังนี้

1. สร้างรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน
2. ศึกษาประสิทธิภาพการใช้รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน

3. ประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน โดยการวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด และทฤษฎีการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย วิเคราะห์เป็นร่างรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน นำไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิให้ความคิดเห็น โดยที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายและวางแผนการศึกษาของชาติ ด้านบริหารการศึกษาชั้นพื้นฐาน ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านหลักสูตร ด้านการศึกษาในระบบ นอกในระบบ และตามอัธยาศัย เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เทคนิควิธีแบบสโนว์บอลล์ (Snowball Technique) เป็นการเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายและวางแผนการศึกษาของชาติ ด้านบริหารการศึกษาชั้นพื้นฐาน ด้านการศึกษาในระบบ นอกในระบบ และตามอัธยาศัย มาด้านละ 1 คน แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้านระบุรายชื่อผู้เชี่ยวชาญท่านต่อไป ได้ผู้เชี่ยวชาญรวมทั้งสิ้น จำนวน 9 คน ให้ความคิดเห็นด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน นำไปใช้ศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบตามขั้นตอนที่ 2

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน เป็นการทดลองใช้รูปแบบในสถานศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กลุ่มตัวอย่างเลือกมาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1 แห่ง มีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน จำนวน 10 คน โดยทำการทดลองใช้รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน เพื่อศึกษาประสิทธิผล ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคันไปปฏิบัติ แล้วนำไปปรับปรุง แก้ไข ดำเนินการพัฒนาในรูปแบบตามขั้นตอนที่ 3 ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 30 คน โดยการประชุมสัมมนานำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน และเสนอผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน เมื่อจบการประชุมสัมมนาใช้แบบสอบถามความคิดเห็นในการตรวจสอบประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคันไปใช้

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ประกอบด้วย

- 1.1 อัตราการขาดเรียนที่ลดลงของนักเรียนที่ออกกลางคัน
- 1.2 การผ่านการประเมินผลการเรียนรายวิชาของนักเรียนที่ออกกลางคัน

2. ประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบด้วย

2.1 ความเหมาะสมของการนำรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน

2.2 ความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการศึกษาที่เป็นระบบ ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการศึกษา ด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งพัฒนามาจากการแนวคิดทฤษฎีการจัดการศึกษาในระบบนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการช่วยเหลือนักเรียนที่ออกกลางคันโดยไม่สมบูรณ์ คือ ยังไม่จำหน่ายออกจากทะเบียนนักเรียน หรือมีแนวโน้มหรือมีโอกาสเสี่ยง และรวมถึงนักเรียนติด 0, ร, มส, มผ ทำให้นักเรียนออกจากโรงเรียนก่อนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน หมายถึง ผลของการดำเนินงานตามรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ประกอบด้วย อัตราการขาดเรียนที่ลดลง และการผ่านการประเมินผลการเรียนรายวิชาของนักเรียนที่ออกกลางคัน ดังนี้

1. อัตราการขาดเรียนที่ลดลง หมายถึง นักเรียนที่ออกกลางคณกลับเข้ามาเรียน โดยใช้เวลาศึกษาด้วยตนเอง ด้วยวิธีการต่างๆ และเข้าร่วมกิจกรรมพบครูที่ปรึกษาตามที่กำหนด คิดรวมเป็นเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

2. การผ่านการประเมินผลการเรียนรายวิชา หมายถึง การผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำของการวัดผลประเมินการเรียนรู้อยู่รายวิชา ได้แก่ ระดับผลการเรียน เวลาเรียน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนดของนักเรียนที่ออกกลางคัน

ประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน หมายถึง การศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของนำรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ไปปฏิบัติในโรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. ความเหมาะสม หมายถึง ความสมบูรณ์ ความถูกต้อง ความสอดคล้องตามบริบทของสถานศึกษา ของรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน เมื่อนำไปใช้จริงในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. ความเป็นไปได้ หมายถึง การสามารถนำรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน นำไปดำเนินการหรือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาการออกกลางคัน ในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ที่เป็นนวัตกรรมและสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการแก้ปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน ที่อยู่ในการศึกษาภาคบังคับ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

2. ได้แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน เป็นการกระตุ้นให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานเห็นความสำคัญในการจัดการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

3. ผู้เรียนที่อยู่ในวัยเรียน ซึ่งต้องได้รับการศึกษาชั้นพื้นฐาน แต่มีปัญหาและไม่สามารถเข้าเรียนในเวลาปกติหรือมีปัญหาการออกกลางคัน จะได้รับประโยชน์จากรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ทำให้สามารถรับการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องจนจบการศึกษาชั้นพื้นฐาน อันเป็นการสร้างให้คนไทยเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้

4. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน หน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทั้งของภาครัฐและเอกชน สามารถนำรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ไปเป็นแนวทาง หรือต้นแบบ หรือประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาของตนเองได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเป็นเรื่องของการจัดการให้คนเกิดการเรียนรู้ ต้องมีครูทำหน้าที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตร มีแนวการสอน มีเรื่องที่จะสอน วิธีที่จะสอน รวมทั้งการจัดการประเมินผลว่าคนที่เรียนได้ เรียนรู้จริงหรือไม่ ในขณะที่มุมมองการเรียนรู้ของผู้เรียน คือการมีอิสระที่จะเรียนตามที่ตนเองสนใจ ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกระทำในกระบวนการของการศึกษา แต่เป็นผู้กระทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 9-10) กำหนดให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกกระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้ง 3 รูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนรู้มาจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากการประสบการณ์การทำงาน เมื่อกล่าวถึงการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาให้อิสระภาพกับผู้เรียน ที่จะเรียนรู้และเป็นการจัดบรรยากาศ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม เงื่อนไข ที่จะส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ ตอบสนองของความสนใจใคร่รู้ ผลของการเรียนรู้นำมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต การทำงานให้ดีขึ้น หรืออาจนำผลการเรียนรู้และประสบการณ์นั้นไปสู่การยอมรับเพื่อเทียบโอนไปสู่การศึกษาในระบบอื่นๆ เป็นที่มาของแนวคิดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการส่งเสริม

การเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ เกิดการเรียนรู้ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในกลุ่มเพื่อนฝูง คนคุ้นเคย เรียนรู้จากสื่อมวลชนต่างๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย (ชัยยศ อิมสุวรรณ์. 2544: 14-47) คำนึงถึงหลักการ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาเพื่อตัวผู้เรียนเอง ขึ้นอยู่กับความสนใจใฝ่รู้ ความพอใจที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียนเป็นผู้ตระหนักรู้เองว่าเรียนรู้หรือไม่ และผลของการเรียนรู้นั้นเกิดประโยชน์อย่างไร

2. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่ไม่อาจปฏิเสธที่จะไม่เรียนรู้ไม่ได้เพราะการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

3. การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้มักจะจัดบรรยากาศ สถานการณ์ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ตามความต้องการของตนเอง ได้แก่ จัดห้องสมุดขึ้นในที่ต่างๆ ของอาคาร ของสำนักงาน หรือจัดเป็นเอกเทศ เช่น ห้องสมุดประชาชน จัดรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ ตลอดจนถึงสื่อสารมวลชนต่างๆ รวมทั้งหนังสือพิมพ์วารสาร นิตยสาร ตลอดจนจัดกิจกรรมอื่นๆ เช่น บ่ายประกาศ หรือแม้แต่การเรียน เล่นเกม การพักผ่อนหย่อนใจการบันเทิงต่างๆ ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย

4. การส่งเสริมให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาตามอัธยาศัย จะต้องแพร่กระจายแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น หลากหลายขึ้น ใกล้เคียงผู้เรียนขึ้นเพื่อสะดวกต่อการใช้บริการ บทบาทของนักการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องส่งเสริมประสานงานกระตุ้นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน ต่างๆ ให้จัดแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น รวมทั้งให้คำแนะนำในการจัดการส่งเสริมมาตรฐาน

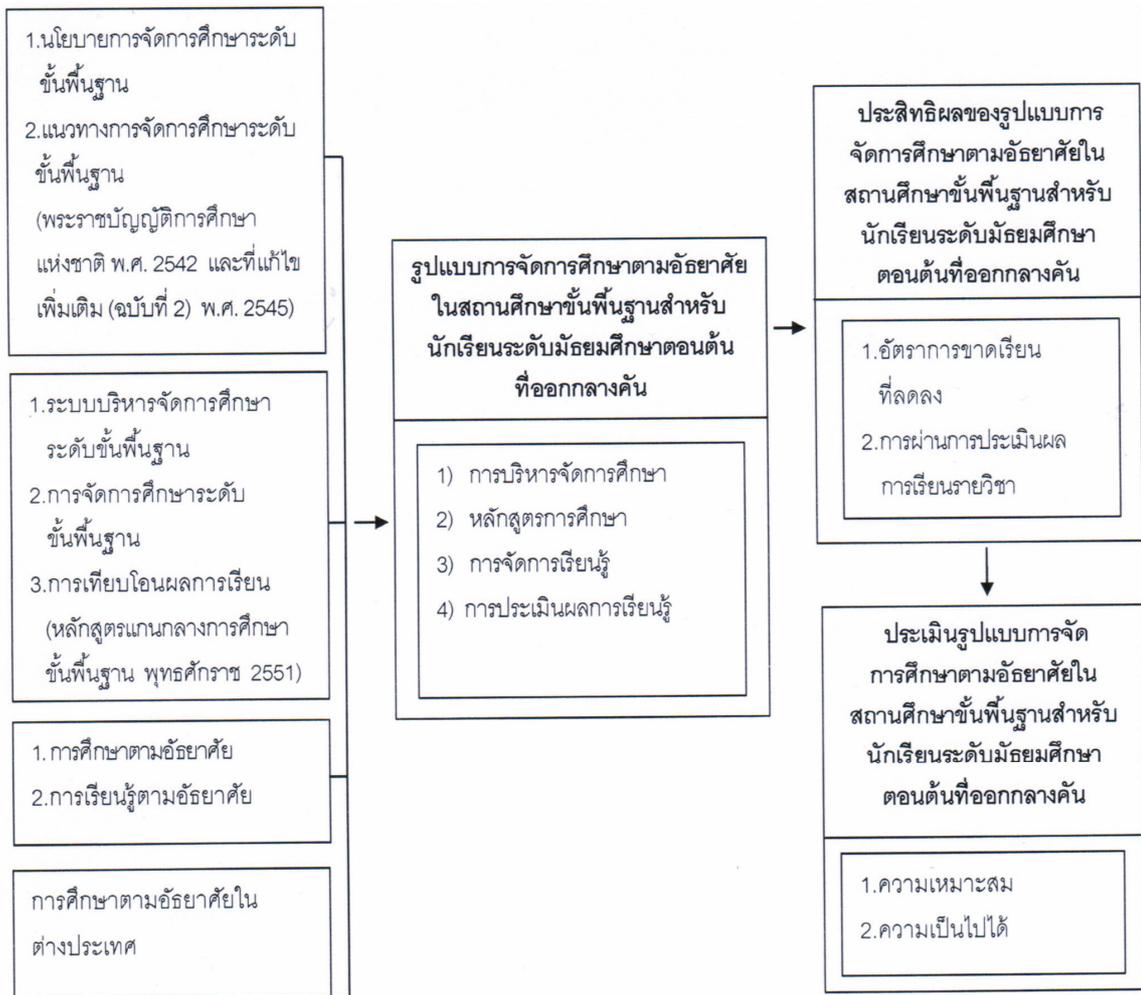
5. การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้เรียน ควรจะได้รับการพิจารณาให้ดำเนินการเรียนรู้ ตั้งแต่การส่งเสริมการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง ในระดับที่จะสามารถแสวงหาความรู้ได้และสามารถคิดวิเคราะห์ เพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้การศึกษาตามอัธยาศัย

สำหรับรูปแบบการจัดการศึกษาได้สังเคราะห์รูปแบบมาจากรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551: 4-25) เป็นสาระสำคัญของร่างรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ในองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการศึกษา 2) ด้านหลักสูตรการศึกษา 3) ด้านการจัดการเรียนรู้ 4) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ สอดคล้องกับการศึกษาของ ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ (2543: 66-68, 229) และสนอง โลหิตวิเศษ และคณะ (2545: 1-54) ประเทศต่างๆ ก็ให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะการหาวิธีการจัดการเรียนการสอน เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร นอร์เวย์ เนเธอร์แลนด์

ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ บราซิล อินเดีย และอินโดนีเซีย เพื่อแก้ปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน หรือนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงต่างๆ อาทิ มีปัญหาด้านการเรียน ยากจน การคมนาคมทางไกล ตั้งครุฑฯ ตลอดจนการส่งเสริมให้นักเรียนกลุ่มนี้ ได้เรียนจนจบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยวิธีการเรียนที่หลากหลาย มีการบริหารจัดการศึกษา มีกลุ่มเป้าหมาย หลักสูตรการเรียนการสอน การจัดการเรียนรู้ การประเมินผล การเทียบโอนผลการเรียนรู้ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งแต่ละประเทศ จะจัดทำเป็นโครงการต่างๆ ในสถานศึกษา และมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

จากการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัยาศัยข้างต้น ได้นำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามอัยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน โดยคาดว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน อันเป็นการสร้างให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสามารถสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ต่อไป จึงสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยเป็นภาพประกอบ ดังภาพประกอบ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย